

Kasvatustieteilijä Marjo Laitalan ja sosiologi Vesa Puurosen teos *Yhteiskunnan tahra?* tarttuu koulukotien historiaan, jota on tähän asti tarkasteltu lähinnä laitosten toiminnan näkökulmasta. Laitalan ja Puurosen tutkimuksen näkökulma on kokemuksellinen: se perustuu ihmisten henkilökohtaisille elämäntarinoille ja kokemuksille, joita kunnioitetaan sellaisenaan arvokaina. Kirjalla on kirjoittajien mukaan kaksi tavoitetta. Se antaa äänen koulukotien kasvateille, joiden kokemukset on aiemmin ohitettu. Lisäksi tavoitteena on tukea nykyisten lastensuojeluinstituutioiden käytänteiden ja ajattelutapojen kriittistä tarkastelua.

Teos perustuu 31 henkilön haastatteluihin. Haastatellut ovat olleet sijoitettuna koulukoteihin eripituisia jaksoja vuosien 1940 ja 1985 välillä. Valtaosa haastatelluista on miehiä, ja mukana on vain neljä naista. Tämä on linjassa koulukotijärjestelmän kanssa: tyttöjen koulukoteja oli vain kolme, kun pojille laitoksia oli runsaasti enemmän. Elämäkerronnallisissa haastattelussa käydään läpi kokemukset koulukodista, mutta myös myöhempää elämäntulkua.

Kirjan ensimmäinen tavoite onnistuu hyvin. Haastateltujen ääni kuuluu kirjassa vahvana. Sen rinnalle on tuotu kolmen koulukodin arkistoaineistoa, lainsäädäntöä ja kasvatuksen ideologioiden ja käytänteiden historiaa. Valitettavasti lähde eli haastatteluaineisto puuttuu lähdeluettelosta, eikä sen sijainnista tai tallennustavoista kerrota lukijalle. Tutkimuksen menetelmät, suhde muistitiedon ja kokemusten tutkimukseen on tiivistetty metodiliitteeseen. Toivon, ettei menetelmien ja tiedontuottamisen teoreettisten lähtökohtien piilottaminen liitteeseen ole yleistyvä ratkaisu tieteellisissä julkaisuissa. Lukijan tulee jo lukemisen alkuvaiheessa saada tietää, millä tavoin näinkin painavaa asiaa sisältävä tutkimus on tehty.

Sen sijaan teoksen toinen tavoite, eväiden antaminen lastensuojelun nykypäivän käytänteiden kriittiseen tarkasteluun jää ohueksi. Teoksen ajallinen rajausta päättyy 1980-luvun puoliväliin, eivätkä kirjoittajat tuo esiin sen jälkeen tapahtuneita muutoksia. Vaarana on, että lukija yhdistää kirjassa kuvatut kokemukset tämän päivän lastensuojeluun, mikä olisi anakronistinen virhe. Sosiaalityön ajankohtaisen tutkimuksen ja käytänteiden parempi tuntemus olisi tehnyt teoksesta vahvemman.

Kirjassa tuodaan perusteellisesti esiin se, mistä aiempi tutkimus on jo keskustellut: koulukodit (vuoteen 1947 kasvatuslaitokset) olivat tiukan kurin, paikoin raa'an väkivaltaisen kasvatuksen ja kovan työn teon laitoksia. Niihin sijoitettiin lapsia ja nuoria toisinaan hyvinkin hatarin syin, eivätkä "kunnan kansalaisiksi" kasvattamisen perusteet, käytännöt tai tulokset

Koulukotien lasten ääni kuuluviin

Marjo Laitala & Vesa Puuronen: Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset. Vastapaino 2016. 286 s. ISBN 978-951-768-565-8.

Suomalaisen lastensuojelun ja etenkin suojelukasvatuksen historiassa on paljon alueita, joihin tutkijoiden kriittinen katse ei ole riittävästi tai lainkaan yltänyt.

kestäneet aina päivänvalo myöskään oman aikansa mittapuulla. Kirja on sujuva, vaikuttava ja tarpeellinen. Paikoitellen teoksen aikajänne katkeilee, kun 1900-luvun alkuvuosien kasvatushistoriaa rinnastetaan kokemuksiin 1960-luvulta, minkä jälkeen palataan jälleen 1910-luvun teoreettisiin keskusteluihin. Tällöin lukijan on vaikea hahmottaa, miten kenttä on muuttunut. Teoksen loppupuolella ajallinen kehitys tuodaan onnistuneesti esiin esimerkiksi koulukotien rangaistus-käytäntöjen muutoksissa.

Teoksen kiinnostava teoreettinen panos koulukotien tutkimukseen on valtiollisen uusrasismien käsite, jonka kirjoittajat rakentavat johtopäätöksissään Michel Foucault'n, Martin Barkerin ja Etienne Balibarin teorioiden pohjalta. Käsite perustuu siihen tosiasiaan, että useimmat – käytännössä kaikki – koulukotien oppilaista tulivat köyhistä oloista. Valtiollisella uusrasismilla tutkijat tarkoittavat sitä, että koulukotijärjestelmää on käytetty alhaisessa sosiaalisessa asemassa olevan ryhmän hallitsemiseen. Koulukodit toimivat valvonnan ja kontrollin välineinä, joiden avulla yhteiskunnassa alemmaksi katsottu ryhmä on eristetty ja leimattu. Valtiolliseen uusrasismiin kuuluu alistavien käytänteiden perustelu biologisilla, lääketieteellisillä, yhteiskunnallisilla ja kasvatustieteellisillä argumenteilla, ja se sisältää ajatuksen yhteiskunnan suojelemisesta näiltä alemmilta ryhmiltä.

Yhteiskunnan tahra? on yksityiskohtainen teos ja sisältää monia tärkeitä, aiemmalta tutkimukselta sivuun jääneitä teemoja. Silti sen näköala on kapeahko. Tutkijat esittävät ponnekkaasti, että valtion pitää pyytää anteeksi koulukodeissa väkivaltaa kokeneilta. Epäselväksi jää, onko kyse kirjoittajien omasta kannanotosta vai kumpuaako vaade haastatteluista. Tämä toteutui, mutta kirjassa esitettyä laajempaa: marraskuussa 2016 perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula esitti valtiollisen anteeksipyyntön sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokeneille. Anteeksipyyntön takana oli Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun sijaishuollossa tapahtunutta lasten kaltoinkohtelua käsitellyt selvitys, jota olin itsekin tekemässä ja jonka loppuraportti ilmestyi joitakin kuukausia ennen Laitalan ja Puurosen kirjaa. Selvityksen loppuraportti ja *Yhteiskunnan tahra?* keskustelevat kiinnostavasti keskenään, ja niiden lukeminen rinnakkain laajentaa käsitystä sijaishuollon historian epäonnistumisista.

Historiantutkijat välttävät tavallisesti tuomarin asemaa. Lasten kaltoinkohtelua ei kukaan voi hyväksyä, mutta teräväsanainen poliittinen kannanotto on historiantutkimuksessa harvinaista. *Yhteiskunnan tahra?* sisältää kuitenkin historian poliittista käyttöä, ja on

siksikin ajatuksia herättävä. Vaatiessaan rahallisia korvauksia koulukotien kasvateille Laitala ja Puuronen sivuuttavat muut sijaishuollon muodot: lastenkotien lisäksi etenkin sijoitusperheissä tapahtunut väkivalta ja lasten alistaminen on vielä koulukotien historiaakin vaietumpi aihe, biologisissa perheissä tapahtunutta väkivaltaa ja hyväksikäyttöä unohtamatta. Rahallisia korvauksia esittäessään Laitala ja Puuronen ovat valikoivia kerronnassaan. He mainitsevat, että esimerkiksi Ruotsissa sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokeneiden on ollut viime vuosina mahdollista hakea korvauksia valtiolta. Kertomatta kuitenkin jää, miten huonosti korvausohjelma on Ruotsissa toiminut, ja miten se on tuottanut uutta pahoinvointia ja kaltoinkohtelun kokemuksia.

Yhteiskunnan tahra? on tärkeä kirja. Vaikka koulukotien historia on yksi lastensuojelun historian tutkituimpia aiheita, näin vahvaa kokemuksellista ääntä ei STM:n raporttia lukuun ottamatta ole aiemmin tuotu esiin. Samalla *Yhteiskunnan tahra?* toimii esimerkkinä historian poliittisesta käytöstä sekä tutkijan vallasta ja vastuusta: kirja on vahva puheenvuoro yhteiskunnan marginaaliin ajettujen ihmisarvon puolesta.

KIRSI-MARIA HYTÖNEN, FT
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO